

Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Katedra regionálneho rozvoja

Denne prítomné obyvateľstvo v centrách osídlenia,
spracované pre krajské mestá

Prípadová štúdia

Objednávateľ: Úrad vlády SR
Námestie slobody 1
813 70 Bratislava

Zodpovedný riešiteľ: Doc. Ing. Mária Fáziková, CSc.,
Vedúca katedry

Máj 2005

RIEŠITEĽSKÝ KOLEKTÍV

Zástupca riešiteľského kolektívu:

Mgr. Peter Lacina
KRR FEŠRR SPU
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra
tel. č.: 037/6508566
e-mail: peter.lacina@uniag.sk

Členovia riešiteľského kolektívu:

Ing. Eva Balážová
KRR FEŠRR SPU
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra
tel. č.: 037/6508566
e-mail: eva.balazova@uniag.sk

Ing. Iveta Ľudviková
KRR FEŠRR SPU
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra
tel. č.: 037/6508562
e-mail: iveta.ludvikova@uniag.sk

Ing. Vladimíra Repková
KRR FEŠRR SPU
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra
tel. č.: 037/6508562
e-mail: vladimira.repkova@uniag.sk

Ing. Ivana Gecíková
KRR FEŠRR SPU
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra
tel. č.: 037/6508566
e-mail: ivana.gecikova@uniag.sk

Obsah

I. TEORETICKÝ PREHĽAD RIEŠENEJ PROBLEMATIKY	4
1. REGIÓN, JEHO CHÁPANIE A DEFINOVANIE	4
1.1. KATEGÓRIE REGIÓNOV	5
2. TEÓRIA CENTRÁLNYCH MIEST	6
3. MODEL CENTRUM – PERIFÉRIA	7
4. PRIESTOROVÁ DELBA PRÁCE AKO SÚČASŤ REGIONÁLNEHO ROZVOJA	8
II. METODICKÝ POSTUP RIEŠENIA	10
III. INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV	11
1. BRATISLAVA	11
2. KOŠICE	12
3. BANSKÁ BYSTRICA	13
4. NITRA	14
5. PREŠOV	16
6. TRENČÍN	17
7. TRNAVA	18
8. ŽILINA	19
IV. ZÁVER	21

I. TEORETICKÝ PREHLAD RIEŠENEJ PROBLEMATIKY

1. REGIÓN, JEHO CHÁPANIE A DEFINOVANIE

Napriek tomu, či možno práve preto, že pojem región má svoje miesto v rôznych disciplínach, nemôžeme stanoviť jeden model regiónu a nemôžeme ho i jednotne definovať.

Výstižnú charakteristiku tohto stavu ponúkol Beaujen–Garnier¹: „je málo termínov tak neprecíznych, ako slovo región. Ono vyznačuje všetko pre všetkých a je používané súčasne v hovorovom jazyku ako aj v slovníku ekonómov a administrátorov, súčasne v geografických publikáciách ako aj v turistických brožúrach“.

Geografi definujú región ako zložitý dynamický priestorový systém, ktorý sa formuje na zemskom povrchu na základe určitých znakov, ktoré ho odlišujú od okolia. Z definície je patrné, že pre región sú dôležité kritériá, na základe ktorých regióny vymedzujeme. Takým znakom môže byť napr. výskyt určitého typu krajiny, demografického javu či určitého rastlinného druhu. Takto sa vytvárajú regióny, založené na vnútornej podobnosti a odlišnosti od okolia.

Regióny sú chápané (koncipované) ako systémy. Niektoré regióny totiž nie sú založené na vnútornej podobnosti javov, ktoré ich tvoria, ale na intenzite väzieb (vzťahov), ktoré ich prepojujú s rôznymi jeho časťami. Sú to napríklad veľké mestá, ktoré sú obklopené zázemím, pre ktoré ponúkajú tovary, služby a pracovné príležitosti. Ide o vzťah mesto – zázemie. Tieto regióny označujeme ako nodálne.

Ekonomické vedy chápu región ako územie, v ktorom funguje určitý princíp usporiadania vzájomných aktivít a väzieb medzi ekonomickými jednotkami, ľudským a prírodným potenciálom ako aj infraštruktúrou. Intenzita prepojenosti uvádzaných faktorov vymedzuje ekonomický región.

Predstavitelia vlád na každej úrovni chápu región prevažne ako formálne (administratívne) vymedzené územie, ktoré je objektom ich riadenia.

Priestorové celky môžu mať rôznu veľkosť. Od rozsiahlych nadštátnych útvarov typu Európskej únie až po malé okresy alebo obce. Závisí od účelu za akým sledujeme priestor.

¹ Belajová, A. Fáziková, M.: Regionálna ekonomika, SPU Nitra, 2004, ISBN 80-8069-344-7

1.1. KATEGÓRIE REGIÓNOV

Podľa štruktúry môžeme rozlíšiť dva typy regiónov:

- homogénne
- nodálne

Homogénne regióny sú vymedzované na základe podobných vlastností javov vlastných danému regiónu. Sú vnútorne rovnorodé a ich znakom je vnútorná homogenita. Patria sem relatívne nekomplexné regióny, homogenita sa prejavuje len vo vzťahu k zvoleným kritériám. Ak by sme použili iné kritériá, homogenita by sa narušila. Indikátormi homogenity môžu byť geografické znaky, ekonomické znaky, sídelné znaky a pod.

Pokiaľ sa používajú pre vymedzenie homogénnych regiónov indikátory prírodných charakteristík, ktoré sa vyznačujú značnou stabilitou v čase, hranice regiónov nie je potrebné za dlhé obdobie meniť.

Iná situácia nastáva pri používaní sociálnych alebo ekonomických indikátorov, ktoré podliehajú zmenám. Potom uskutočnená regionalizácia má často len dočasnú platnosť. Dynamika vývoja ekonomických indikátorov si potom vyžaduje zmenu hraníc regiónov.

Nodálne regióny sú založené na interakcii medzi centrom, jadrom, ohniskom a jeho zázemím. Nodálne regióny sa nazývajú podľa rozhodujúcej úlohy nodálneho centra (strediska). Označujú sa aj ako regióny spádové, alebo funkčné. Kritériom pre vymedzenie týchto regiónov je sila (intenzita) väzieb medzi centrom a prvkami v zázemí. Sú založené na protiklade koncentrácie určitých javov (sociálnej, ekonomickej, príp. inej povahy) v regionálnom jadre a rozptyle týchto javov v okolí strediska. Je pre ne charakteristické nerovnomerné usporiadanie javov.

Je niekoľko kritérií na základe ktorých je možné vymedziť nodálny región. Najčastejším kritériom pre vymedzenie nodálneho regiónu je dochádzka za prácou, ktorá súvisí s časovou dostupnosťou a je závislá nielen na vzdialenosti ale aj na dopravnom spojení medzi sídlami.

Nodálny región je priestor, v ktorom si obyvateľstvo uspokojuje svoje najzákladnejšie potreby vytvárajúce kvalitu života. V priestore nodálneho regiónu väčšina obyvateľov nachádza prácu, v ňom i býva, nachádza podmienky pre vzdelanie i zdravotnú starostlivosť.

Mesto samotné by sa nemohlo dynamickejšie rozvíjať bez svojho zázemia dedín, pretože by jeho rozvoj obmedzoval napríklad nedostatok pracovných síl. V meste by nebolo

toľko služieb, keby dopyt po nich vytváralo len mestské obyvateľstvo. Potravinovú produkciu zabezpečuje tiež zázemie.

Dediny nie sú schopné zabezpečiť dostatok ponuky práce pre obyvateľstvo rovnako ako šírku všetkých služieb, ktoré obyvateľstvo potrebuje. Dedina je obmedzený trhový priestor pre širokú ponuku služieb.

Nutnosť efektívneho zhodnocovania hmotných i finančných zdrojov preto prirodzene vytvára medzi mestom a zázemím funkčné väzby, ktorých intenzita vytvára priestor zvaný nodálny región.

Pre rozvojové programy a rozvojové stratégie je nodálna regionalizácia dôležitá. Napríklad aj preto, aby sme vedeli plánovať kde a aká škola by mala byť alokovaná a aké zdravotnícke zariadenia sú v priestore potrebné a s akou koncentráciou lôžok, či aké služby a kde by mali byť rozvíjané.

2. TEÓRIA CENTRÁLNYCH MIEST

Elementárnou formou poriadku, zákonitostí, ktorá sa prejavuje v anorganickej, ale aj organickej prírode je centrálné usporiadanie. Centrum plní funkciu jadra voči obklopujúcim ho hmotným i nehmotným javom. Tento predpoklad nie je ideou, ale je reálnou skutočnosťou. Centrálné usporiadanie existuje aj v rôznych oblastiach spoločensko-ekonomického života. Z tohto dôvodu možno túto tézu aplikovať aj na systém miest.

Mesto sa javí ako centrum pre svoje vidiecke okolie. Väčšie mesto má väčšie okolie, malé mesto má malé okolie. Hlavnou funkciou mesta, jeho charakteristickou črtou je, že je strediskovým bodom určitého priestoru, jeho „centrálnym miestom“

Každé *centrálne miesto* má určitý význam, určitú veľkosť vyjadrenú napr. počtom obyvateľov. Dve centrálna miesta s rovnakým počtom obyvateľstva však nemusia mať rovnaký význam. Význam centrálnemu miestu z hľadiska teórie centrálnych miest dáva tzv. **významový prebytok**. Týmto významovým prebytkom kryje *centrálne miesto* nedostatok významu malých sídiel.

Centrálnym miestom nazývame také sídlo alebo mesto, ktoré má isté centrálna funkcie. Býva obyčajne lokalizované v ťažisku zaľudnenia. *Centrálnym miestom* možno nazvať to sídlo, ktoré má centrálna funkcie, t.j. ktorého obyvatelia vykonávajú práce súvisiace s potrebami okolia. Takéto činnosti nazývame **centrálnymi funkciami**.

Priestor, ktorého je centrálna miesto jadrom, nazývame **trhovými oblasťami**. V tomto priestore vystupujú dva druhy vzťahov: centrálna miesto a trhovú oblasť a trhovú

oblasť a centrálné miesto. Hranice trhovej oblasti je veľmi ťažké vymedziť. Každý tovar a služba má totiž rôzny priestorový dosah.

V socioekonomických procesoch má veľký vplyv vzdialenosť, priestorový vplyv jednotlivých centrálnych tovarov a služieb. Z hľadiska centrálnych miest má význam ekonomická vzdialenosť, t.j. náklady na prevoz tovaru alebo na cestu za určitou službou.

Každá centrálna služba alebo tovar má tzv. trhový dosah, t.j. vzdialenosť, po ktorú ešte obyvateľ získava danú službu v určitom centrálnom mieste.

Centrálné funkcie majú dve hranice alebo prahy. Horný prah a dolný prah. Horný prah určitej centrálnej funkcie je vzdialenosť, od ktorej je už výhodnejšie nakupovať centrálny produkt alebo získavať služby v inom centrálnom mieste. Dolný prah trhového dosahu centrálnych statkov je vymedzený minimálnou spotrebou, ktorá umožňuje existenciu určitej centrálnej služby v centrálnom mieste.

3. MODEL CENTRUM – PERIFÉRIA

Podľa Friedmana² má ekonomický rast tendenciu vytvárať nerovnosti v priestore, ktoré podmieňujú existenciu dvoch typov hospodárskych regiónov: na jednej strane hospodársky vysoko rozvinuté regióny a na druhej strane stagnujúce regióny. Jedným z teoretických prístupov, na základe ktorého je možné tento stav vysvetliť sa označuje ako model centrum - periféria. „Centrum“ predstavuje časť priestoru, ktoré určuje rozvojovú cestu regiónu a tým aj rozvoj závislých častí označených ako „periféria“. Centrum sa stáva oveľa dynamickejšie oproti svojmu zázemiu. To má k jadru vytvorené určité semikoloniálne väzby, ktoré charakterizuje sieť migrácie, pohyb kapitálu a zdrojov. Obe kategórie vytvárajú systém, ktorý je charakteristický vzťahmi autoritatívnosti a závislosti. Vychádzajúc z tejto definície a priestorovej dimenzie môže centrum a periféria jestvovať vo viacerých priestorových úrovniach (vo vnútri regiónu, medzi regiónmi, medzi krajinami, ale aj na globálnej úrovni medzi prvým a tretím svetom). Oblasti, ktoré na určitej úrovni vykonávajú funkciu centra môžu v inom vzťahu tvoriť perifériu.

² Ivaničková, A.: Regionalizácia a priestorová organizácia regionálneho rozvoja, Ekonóm Bratislava, 1998, ISBN 80-225-0937-X

4. PRIESTOROVÁ DEĽBA PRÁCE AKO SÚČASŤ REGIONÁLNEHO ROZVOJA

Medzi kategórie, ktoré vyjadrujú územný rozvoj zaraďujeme aj kategóriu „územnej deľby práce“. Skúmanie založené na tejto charakteristike vychádza nielen zo všeobecných podmienok a faktorov sociálno-ekonomického rozvoja, ale tiež zo vzájomných väzieb medzi subjektami, ktoré do nej vstupujú. Výstižnú charakteristiku deľby práce podal Smith³, ktorý ju chápal ako situáciu, keď sa každému národu dovolí slobodná výmena produktov jeho výroby na mieste a v čase, kde a kedy je to najvýhodnejšie. Priestorová deľba práce predstavuje dynamický proces, ktorý sa vyvíja v čase, prehľbuje sa a neustále sa rozširuje o ďalšie miesta. Súčasne predstavuje výmennú činnosť medzi subjektami, ktoré do nej vstupujú a tak sa stáva procesom ich vzájomnej interakcie.

V súčasnej etape historického vývoja územná deľba práce existuje v dvoch podobách:

- deľba práce medzi mestami a regiónmi vo vnútri krajiny,
- deľba práce medzi krajinami.

Praktický význam priestorovej deľby práce spočíva v tom, že umožňuje enormné zvýšenie množstva a rozmanitosti tovarov a služieb. V závislosti od sociálno-ekonomických podmienok v procese územnej deľby práce sa sformovali rôzne funkcionálno-štrukturálne regióny. Nerovnomerný rozvoj územia podnecuje vznik rôznych foriem územnej deľby práce, ako sú koncentrácia, špecializácia, kooperácia.

³ Ivaničková, A.: Regionalizácia a priestorová organizácia regionálneho rozvoja, Ekonóm Bratislava, 1998, ISBN 80-225-0937-X

II. METODICKÝ POSTUP RIEŠENIA

Cieľom štúdie je identifikovať denne prítomné obyvateľstvo v centrách osídlenia, ktorého počet je daný vlastným obyvateľstvom centra a obyvateľstvom denne dochádzajúcim do centra za prácou a do škôl.

Predmetom skúmania bolo osem krajských miest Bratislava, Banská Bystrica, Košice, Nitra, Prešov, Trenčín, Trnava a Žilina.

Údaje pre analýzu sme získali zo *Sčítania obyvateľstva, domov a bytov 2001*, roztriedené boli do veľkostných skupín podľa počtu dochádzajúcich do zamestnania resp. do škôl s využitím metódy prirodzených zlomov (Natural Breaks Classification). Táto metóda identifikuje hraničné body tak, že hľadá zoskupenia a trendy, ktoré sú vnútornou vlastnosťou údajov. Údaje sú spracované pomocou softvéru ArcView GIS, ktorý využíva Jenkovu optimalizačnú metódu, ktorou sa minimalizuje rozptyl vnútri každej triedy. Skupina prvkov sa usporiada od najmenších po najväčšie podľa zvoleného kritéria. Prvky sú rozdelené do tried, ktorých hranice sa vytvárajú vtedy, keď nastane pomerne veľký skok v hodnotách. Výsledky klasifikácie boli generalizované tak aby vyhovovali našim potrebám.

Pre klasifikáciu bol vybraný údaj „denná dochádzka do zamestnania ekonomicky aktívnych osôb (EAO)“, kde ako sa uvádza v metodike zberu údajov pre SODB 2001 boli započítaní okrem denne dochádzajúcich, aj pravidelne týždenne dochádzajúci do zamestnania a „dochádzka do škôl“, kde nebola špecifikovaná forma dochádzky, no vzhľadom na fakt že vyučovanie v podstate na všetkých stupňoch škôl prebieha denne, môžeme tento druh dochádzky považovať za dennú dochádzku. Dennú dochádzku do zamestnania sme sledovali sumárne, ako aj v štruktúre podľa odvetví národného hospodárstva.

Ako záverečnú úlohu sme si stanovili vymedzenie regiónov dochádzky jednotlivých centier osídlenia. Počas spracovávania údajov sme dospeli k poznaniu, že nie je možné uplatniť jednotné kritérium pre všetky krajské mestá, keďže rovnaká intenzita dochádzky Bratislavy a Košíc má neporovnateľne väčší priestorový rozsah ako u zvyšných šiestich krajských miest.

Na základe tohto poznania sme hranicu regiónu dochádzky Bratislavy a Košíc stanovili na úrovni 5% dochádzajúcich EAO z celkového počtu EAO danej obce. Pre ostatné krajské mestá bola táto hranica na úrovni 1%. Do regiónu dochádzky neboli zaradené obce,

ktoré spĺňali stanovenú podmienku, no v území ležali izolovane, z vymedzeným regiónom netvorili súvislý celok.

III. INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV

1. BRATISLAVA

Dochádzka ekonomicky aktívnych osôb do zamestnania

Podľa údajov dostupných zo sčítania obyvateľov, domov a bytov SR 2001 do Bratislavy dochádza denne za prácou 65 634 ekonomicky aktívnych osôb (mapa 1, tabuľka 1), čo je viac ako má naše najmenšie krajské mesto (Trenčín – 57854) spolu obyvateľov. Vyplýva to z postavenia Bratislavy ako hlavného mesta Slovenskej republiky, a z toho plynúcich komparatívnych výhod, ako aj z faktu že Bratislava je naším najľudnatejším mestom (428672 obyv.).

Celkovo do Bratislavy dochádzajú EAO za prácou z 1049 obcí, zo všetkých regiónov Slovenska. Najintenzívnejšia dochádzka je samozrejme zo susedných okresov Senec, Malacky, Pezinok a Dunajská streda, v ktorých prekračuje hranicu 5000 EAO. Viac ako 1000 EAO dochádza z okresov Galanta, Trnava, Nové Zámky, Šaľa, Senica a Nitra. Z jednotlivých odvetví dominuje verejná správa, tesne nasledovaná priemyslom a obchodom. Podrobnú regionálne členenú štruktúru uvádzame na mape 9.

Región dochádzky je tvorený 190 obcami (18,1%), z ktorých dochádza 40 463 EAO (61,8%) z celkového počtu EAO dochádzajúcich za prácou do Bratislavy.

Dochádzka do škôl

Do bratislavských škôl dochádza spolu 29076 žiakov a študentov (mapa 17, tabuľka 1) zhodou okolností tak ako pri EAO tiež z 1049 obcí Slovenska. Z okresov Malacky a Senec je to viac ako 2000 študentov, z okresov Pezinok, Dunajská Streda, Trnava a Nové Zámky viac ako 1000 a hranicu 500 študentov prekračuje ďalších 11 okresov (mapa 25)

Ako môžeme vidieť z tabuľky 1 na základe týchto čísiel konštatujeme, že v Bratislave sa denne zdržuje spolu 523 382 obyvateľov, pričom na dennú dochádzku spolu pripadá 94710 osôb, čo predstavuje 18,1% denne prítomného obyvateľstva mesta.

tabuľka 1 Štruktúra dochádzky do Bratislavy

BA	počet	%	podiel na celkovej dochádzke	podiel odvetví NH na dochádzke v %						
				pôdohospodárstvo	priemysel	stavebníctvo	obchod, hotely, rešt.	doprava	verej. správa školstvo, zdrav.	ostatné
dochádzka za prácou z okresu	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
dochádzka za prácou mimo okres	65634	100,00	69,30	0,31	18,07	10,13	15,38	10,38	19,63	26,10
dochádzka za prácou spolu	65634	100,00	69,30	0,31	18,07	10,13	15,38	10,38	19,63	26,10
dochádzka do škôl z okresu	0	0,00	0,00							
dochádzka do škôl mimo okres	29076	100,00	30,70							
dochádzka do škôl spolu	29076	100,00	30,70							
dochádzka spolu	94710	18,10	100,00							
počet obyvateľov mesta	428672	81,90	-							
denne prítomné obyv.	523382	100,00	-							

2. KOŠICE

Dochádzka ekonomicky aktívnych osôb do zamestnania

Druhým najľudnatejším mestom Slovenska sú Košice, čo výrazne ovplyvnilo aj dochádzku EAO do zamestnania. Tak ako Bratislava aj Košice výrazne prevyšujú ostatné krajské mestá v počte dochádzajúcich. Za prácou dochádza do Košíc 22520 osôb (mapa 2, tabuľka 2) zo 490 obcí. Asi dve tretiny z tohto počtu (cca.14900) tvoria EAO okresu Košice – okolie. Špecifikom tohto okresu je, že sa na jeho území nenachádza sídlo mestského typu, ku ktorému by spádovalo vidiecke obyvateľstvo okresu. Viac ako 1000 EAO dochádza do Košíc z okresov Trebišov a Prešov.

V Košickom regióne jednoznačne z odvetví národného hospodárstva (NH) dominuje priemysel, z odstupom nasleduje verejná správa, obchod a doprava. Podrobná štruktúra je uvedená na mape 10.

Región dochádzky tvorí 160 obcí (32,5%), v rámci ktorého dochádza 17 736 osôb (78,8%)(tabuľka 9).

Dochádzka do škôl

V Košiciach dochádza do škôl spolu 13523 študentov zo 478 obcí (mapa 18, tabuľka 2), keď najväčšia časť pripadá opäť na okres Košice – okolie, ktorý presahuje 4000

dochádzajúcich študentov. Hranicu 1000 študentov prekračujú okresy Prešov a Trebišov, viac ako 500 študentov dochádza z Michalovského a Spišskonovomestského okresu (mapa 26).

Z uvádzaného vyplýva že v Košiciach je denne prítomných 272136 osôb, z čoho dochádzajúcich je 36043, čo predstavuje 13,24% denne prítomného obyvateľstva.

pecifikom Bratislavy ako aj Košíc je, že samotné mesto je vlastne zároveň aj okresom, respektíve hneď niekoľkými okresmi, ktorým chýba vlastné vidiecke zázemie. I keď v prípade Košíc je v podstate takým to zázemím okres Košice – vidiek. Z tohto dôvodu je dochádzka do Bratislavy a Košíc z vlastného okresu, ktorého je krajské mesto centrom nulová.

tabuľka 2 Štruktúra dochádzky do Košíc

KE	počet	%	podiel na celkovej dochádzke	podiel odvetví NH na dochádzke v %						
				pôdohospodárstvo	priemysel	stavebníctvo	obchod, hotely, rešt.	doprava	verej. správa školstvo, zdrav.	ostatné
dochádzka za prácou z okresu	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
dochádzka za prácou mimo okres	22520	100,00	62,48	0,77	30,18	9,29	13,59	12,10	18,78	15,30
dochádzka za prácou spolu	22520	100,00	62,48	0,77	30,18	9,29	13,59	12,10	18,78	15,30
dochádzka do škôl z okresu	0	0,00	0,00							
dochádzka do škôl mimo okres	13523	100,00	37,52							
dochádzka do škôl spolu	13523	100,00	37,52							
dochádzka spolu	36043	13,24	100,00							
počet obyvateľov mesta	236093	86,76	-							
denne prítomné obyv.	272136	100,00	-							

3. BANSKÁ BYSTRICA

Dochádzka ekonomicky aktívnych osôb do zamestnania

Do Banskej Bystrice dochádza denne za prácou spolu 9644 ekonomicky aktívnych osôb (mapa 3, tabuľka 3) z 233 obcí Slovenska. Najintenzívnejšia väzba krajského mesta je na vlastný okres, dochádzka v rámci ktorého presahuje 5500 osôb. Viac ako 1000 EAO prekračuje už iba susedný okres Zvolen.

Z odvetví NH v rámci okresu Banská Bystrica veľmi tesne vedie priemysel pred verejnou správou, z dochádzajúcich mimo bystrický okres jasne dominuje verejná správa pred obchodom a priemyslom. Podrobná štruktúra odvetví NH je uvedená na mape 11.

Región dochádzky Banskej Bystrice je tvorený 100 obcami (42,9%), v rámci ktorých dochádza 8288 osôb (85,9%)(tabuľka 9).

Dochádzka do škôl

V Banskej Bystrici dochádzka do škôl predstavuje 7617 žiakov a študentov, ktorí sú rozptýlení do 234 obcí (mapa 19). Najväčší podiel, takmer 2000 študentov dochádza z vlastného okresu, hranicu 500 osôb prekračujú okresy Zvolen a Brezno (mapa 27).

Spolu teda do Banskej Bystrice denne dochádza 17261 osôb, čo predstavuje 17,21% zo 100317 denne prítomných obyvateľov.

tabuľka 3 Štruktúra dochádzky do Banskej Bystrice

BB	počet	%	podiel na celkovej dochádzke	podiel odvetví NH na dochádzke v %						
				pôdohospodárstvo	priemysel	stavebníctvo	obchod, hotely, rešt.	doprava	verej. správa školstvo, zdrav.	ostatné
dochádzka za prácou z okresu	5554	57,59	32,18	1,98	23,47	6,39	16,69	8,17	23,17	20,13
dochádzka za prácou mimo okres	4090	42,41	23,70	2,28	13,23	9,94	16,68	7,64	25,66	24,57
dochádzka za prácou spolu	9644	100,00	55,87	2,12	18,67	8,06	16,69	7,92	24,34	22,21
dochádzka do škôl z okresu	1996	26,20	11,56							
dochádzka do škôl mimo okres	5621	73,80	32,56							
dochádzka do škôl spolu	7617	100,00	44,13							
dochádzka spolu	17261	17,21	100,00							
počet obyvateľov mesta	83056	82,79	-							
denne prítomné obyv.	100317	100,00	-							

4. NITRA

Dochádzka ekonomicky aktívnych osôb do zamestnania

Na denne prítomnom obyvateľstve Nitry sa dochádzajúci za prácou podieľajú počtom 15306 osôb (mapa 4, tabuľka 4), ktoré dochádzajú zo 137 obcí Slovenska. Tak ako u väčšiny ostatných centier aj v Nitre najväčší podiel patrí vlastnému okresu, z ktorého dochádzka

dosahuje takmer hodnotu 10000 osôb, prah 1000 dochádzajúcich EAO prekračuje už iba jeden okres – Nové Zámky.

V štruktúre dochádzky podľa odvetví NH patrí v rámci okresu najväčší diel priemyslu, nasleduje s malým odstupom verejná správa. Z dochádzky EAO mimo nitrianskeho okresu dominuje ešte výraznejšie priemysel, na druhom mieste je opäť verejná správa, z veľkou stratou nasledujú ostatné odvetvia. Podrobnejšiu štruktúru uvádzame na mape 12.

Na regiónoch dochádzky sa podieľa 137 obcí (44,6%) z ktorých dochádza do Nitry 13937 EAO (91,1%)(tabuľka 9).

Dochádzka do škôl

Dochádzku do škôl v Nitre tvorí 10587 študentov, ktorí dochádzajú z 308 obcí (mapa 20). Je to po Bratislave a Košiciach najviac zo všetkých ostatných krajských miest. Z nitrianskeho okresu dochádza cca. 3500 študentov, nasledujú okresy nové Zámky a Topoľčany, ktoré vysielajú do Nitry viac ako 500 študentov (mapa 28).

Spolu k 87285 vlastným obyvateľom centra tak denne pribudne 25893 osôb, ktoré tvoria 22,88% z denne prítomných 113 178 obyvateľov.

tabuľka 4 Štruktúra dochádzky do Nitry

NR	počet	%	podiel na celkovej dochádzke	podiel odvetví NH na dochádzke v %						
				pôdohospodárstvo	priemysel	stavebníctvo	obchod, hotely, rešt.	doprava	verej. správa školstvo, zdrav.	ostatné
dochádzka za prácou z okresu	9918	64,80	38,30	1,66	28,28	8,94	16,42	6,77	21,12	16,82
dochádzka za prácou mimo okres	5388	35,20	20,81	0,95	35,72	8,59	11,46	6,28	21,09	15,93
dochádzka za prácou spolu	15306	100,00	59,11	1,40	31,01	8,81	14,60	6,59	21,11	16,49
dochádzka do škôl z okresu	3494	33,00	13,49							
dochádzka do škôl mimo okres	7093	67,00	27,39							
dochádzka do škôl spolu	10587	100,00	40,89							
dochádzka spolu	25893	22,88	100,00							
počet obyvateľov mesta	87285	77,12	-							
denne prítomné obyv.	113178	100,00	-							

5. PREŠOV

Dochádzka ekonomicky aktívnych osôb do zamestnania

Dochádzka za prácou do Prešova je tvorená 13554 EAO (mapa 5, tabuľka 5), ktorí sa stretávajú v krajskom meste z 261 obcí Slovenska. Podľa predpokladov aj v prípade Prešova si najväčší podiel na dochádzke prisvojil vlastný okres, ktorý ako jediný prekračuje hodnotu 9000 EAO dochádzajúcich do centra a takisto aj v tomto prípade iba jeden okres – Sabinov sa dostal cez hodnotu 1000 dochádzajúcich EAO.

V členení podľa odvetví NH v rámci dochádzajúcich z okresu Prešov je najväčší počet pracujúcich v priemysle, nasleduje verejná správa a obchod. Z EAO dochádzajúcich z poza hranice prešovského okresu prevládajú zamestnanci vo verejnej správe, nasleduje s odstupom priemysel a obchod. Podrobnejšia štruktúra je zobrazená na mape 13.

Spádový región sa na dochádzke za prácou podieľa 12388 EAO (91,4%), ktorí pochádzajú zo 180 obcí (69%)(tabuľka 9).

Dochádzka do škôl

Dochádzku za vzdelaním v Prešove tvorí 8716 študentov z 260 obcí (mapa 21). Takmer 4000 študentov pochádza priamo z okresu Prešov. Nad počet 1000 osôb sa dostal iba okres Sabinov, viac ako 500 študentov dochádza z okresu Vranov nad Topľou (mapa 29).

Celkové denne prítomné obyvateľstvo Prešova predstavuje 115056 osôb, z toho dochádzku do krajského mesta tvorí 22270 osôb, čo predstavuje 19,36% z denne prítomného obyvateľstva v krajskom centre.

tabuľka 5 Štruktúra dochádzky do Prešova

PO	počet	%	podiel na celkovej dochádzke	podiel odvetví NH na dochádzke v %						
				pôdohospodárstvo	priemysel	stavebníctvo	obchod, hotely, rešt.	doprava	verej. správa školstvo, zdrav.	ostatné
dochádzka za prácou z okresu	9231	68,11	41,45	2,09	30,28	8,60	16,12	8,00	22,06	12,85
dochádzka za prácou mimo okres	4323	31,89	19,41	1,75	19,95	10,62	13,37	9,85	29,65	14,80
dochádzka za prácou spolu	13554	100,00	60,86	1,98	26,82	9,28	15,20	8,62	24,60	13,50
dochádzka do škôl z okresu	3956	45,39	17,76							
dochádzka do škôl mimo okres	4760	54,61	21,37							
dochádzka do škôl spolu	8716	100,00	39,14							
dochádzka spolu	22270	19,36	100,00							
počet obyvateľov mesta	92786	80,64	-							
denne prítomné obyv.	115056	100,00	-							

6. TRENČÍN

Dochádzka ekonomicky aktívnych osôb do zamestnania

Trenčín ako už bolo spomenuté vyššie, je najmenším krajským mestom, no ako sme zistili pri vyhodnocovaní dochádzky tento fakt nehrá žiadnu úlohu. Za prácou dochádza do Trenčína až 12820 EAO (mapa 6, tabuľka 6) spolu zo 125 obcí. Samotný okres Trenčín sa na tomto množstve podieľa počtom cca. 9100 EAO. Nasleduje okres Ilava z niečo viac ako 1500 dochádzajúcimi.

V štruktúre odvetví v rámci okresu výrazne dominuje priemysel, keď tvorí takmer polovicu všetkých dochádzajúcich. U EAO dochádzajúcich z ostatných okresov nepatrne vedie verejná správa pred priemyslom a ostatnými odvetviami. Detailnejšie informácie sú uvedené na mape 14.

Región dochádzky Trenčína predstavuje 77 obcí (61,6%), z ktorých dochádza za prácou do krajského mesta 12191 osôb (95,1%)(tabuľka 9).

Dochádzka do škôl

V Trenčíne dochádzku do škôl tvorí 4490 žiakov a študentov, zo 125 obcí Slovenska (mapa 22). Z trenčianskeho okresu dochádza do krajského mesta viac ako 2300 osôb, hranicu 1000 študentov prekračuje jedine okres Ilava (mapa 30)

Celkovo je v Trenčíne denne prítomných 75164 obyvateľov, na dochádzku za prácou a do škôl pripadá 17310 obyvateľov, čo tvorí 23,03% denne prítomného obyvateľstva krajského centra.

tabuľka 6 Štruktúra dochádzky do Trenčína

TN	počet	%	podiel na celkovej dochádzke	podiel odvetví NH na dochádzke v %						
				pôdohospodárstvo	priemysel	stavebníctvo	obchod, hotely, rešt.	doprava	verej. správa školstvo, zdrav.	ostatné
dochádzka za prácou z okresu	9140	71,29	52,80	1,49	44,28	6,53	12,59	6,05	17,23	11,83
dochádzka za prácou mimo okres	3680	28,71	21,26	0,99	26,08	6,16	14,67	4,53	27,35	20,22
dochádzka za prácou spolu	12820	100,00	74,06	1,34	38,80	6,42	13,21	5,59	20,28	14,36
dochádzka do škôl z okresu	2305	51,34	13,32							
dochádzka do škôl mimo okres	2185	48,66	12,62							
dochádzka do škôl spolu	4490	100,00	25,94							
dochádzka spolu	17310	23,03	100,00							
počet obyvateľov mesta	57854	76,97	-							
denne prítomné obyv.	75164	100,00	-							

7. TRNAVA

Dochádzka ekonomicky aktívnych osôb do zamestnania

Krajské mesto Trnava je špecifické svojou polohou, nakoľko leží v spádovom regióne Bratislavy, no dochádzku za prácou do tohto mesta to výrazne neovplyvnilo. Do Trnavy denne za prácou dochádza 11806 EAO (mapa 7, tabuľka 7) z 201 obcí, pričom podiel okresu Trnava predstavuje viac ako 8000 osôb. Hodnotu 1000 EAO prekročili ešte okresy Galanta a Hlohovec.

V odvetvovej štruktúre dochádzajúcich z vlastného okresu jasne dominuje priemysel, s odstupom je na druhom mieste verejná správa, ostatné odvetvia iba dopĺňajú túto štruktúru. Dochádzka z ostatných okresov je o niečo vyrovnanjšia, je tvorená taktiež najmä priemyslom, verejnou správou a obchodom. Podrobnejšia štruktúra je uvedená v mape 15.

Spádový región Trnavy je tvorený 91 obcami (45,3%), z nich dochádza za prácou 10656 EAO (90,3%) (tabuľka 9).

Dochádzka do škôl

Do trnavských škôl dochádza spolu 7387 študentov z 200 obcí (mapa 23). Samotný okres Trnava sa na tejto dochádzke podieľa viac ako 2600 osobami, dva susedné okresy, Galanta a Hlohovec prekračujú už iba hranicu 500 dochádzajúcich študentov (mapa 31).

Celkovo denne prítomné obyvateľstvo v Trnave predstavuje 89479 osôb, na dochádzku spolu pripadá 19193 obyvateľov, čo tvorí 21,45%-ný podiel z celkového denne prítomného obyvateľstva v krajskom meste.

tabuľka 7 Štruktúra dochádzky do Trnavy

TT	počet	%	podiel na celkovej dochádzke	podiel odvetví NH na dochádzke v %						
				pôdohospodárstvo	priemysel	stavebníctvo	obchod, hotely, rešt.	doprava	verej. správa školstvo, zdrav.	ostatné
dochádzka za prácou z okresu	8074	68,39	42,07	1,40	34,01	6,54	16,18	8,81	17,63	15,44
dochádzka za prácou mimo okres	3732	31,61	19,44	0,74	26,01	7,57	12,61	9,46	22,93	20,68
dochádzka za prácou spolu	11806	100,00	61,51	1,18	31,34	6,88	14,99	9,03	19,40	17,19
dochádzka do škôl z okresu	2693	36,46	14,03							
dochádzka do škôl mimo okres	4694	63,54	24,46							
dochádzka do škôl spolu	7387	100,00	38,49							
dochádzka spolu	19193	21,45	100,00							
počet obyvateľov mesta	70286	78,55	-							
denne prítomné obyv.	89479	100,00	-							

8. ŽILINA

Dochádzka ekonomicky aktívnych osôb do zamestnania

Žilina z hľadiska celkového počtu dochádzajúcich EAO sa zaraďuje hneď za Bratislavu a Košice na tretie miesto, keď celkovo do krajského mesta dochádza za prácou 18966 EAO, ktorí pochádzajú z 240 obcí Slovenska (mapa 8, tabuľka 8). Samotný okres Žilina sa na tomto počte podieľa takmer 12000 osobami. Na druhom mieste je okres Kysucké nové mesto, ktoré prekračuje 2200 dochádzajúcich EAO, nasledujú okresy Bytča a Čadca, ktoré sa blížia k hranici 1500 osôb.

Štruktúra dochádzajúcich podľa odvetví národného hospodárstva v rámci okresu Žilina je orientovaná najmä na priemysel, ktorý ma dominantné postavenie, druhým a tretím v poradí sú už s výrazným posunom obchod a verejná správa. Zaujímavá je štruktúra dochádzajúcich z ostatných okresov, keď jednotlivé odvetvia nasledujú veľmi tesne za sebou v poradí verejná správa, stavebníctvo, doprava, priemysel a obchod. Poľnohospodárstvo sa na dochádzke v podstate nepodieľa a to so všeobecnou platnosťou pre všetky krajské mestá, nie

len v prípade Žiliny. Detailnú štruktúru dochádzky podľa odvetví a okresov uvádzame v mape 16.

Región dochádzky je v prípade Žiliny vymedzený 117 obcami (48,8%) a v rámci neho dochádza do krajského mesta 17 990 EAO, čo je viac ako v prípade Košíc, kde je ako uvádzame v metodike, posunutá hranica na hodnotu 5% podielu zo všetkých EAO (tabuľka9).

Dochádzka do škôl

Dochádzka do škôl v Žiline predstavuje 8584 žiakov a študentov z 238 obcí SR (mapa 24). V rámci domovského okresu Žilina dochádza za vzdelaním viac ako 3100 študentov, zo zvyšných okresov Slovenska za cez úroveň 500 študentov dostali okresy Bytča, Kysucké Nové Mesto a Čadca (mapa 32).

Celková suma denne prítomného obyvateľstva v krajskom meste žilina je tvorená 112950 obyvateľmi, z čoho 27550 (24,39%) tvorí obyvateľstvo denne dochádzajúce.

tabuľka 8 Štruktúra dochádzky do Žiliny

ZA	počet	%	podiel na celkovej dochádzke	podiel odvetví NH na dochádzke v %						
				pôdohos- podárstvo	priemysel	staveb- níctvo	obchod, hotely, rešt.	doprava	verej. správa školsťvo, zdrav.	ostatné
dochádzka za prácou z okresu	11984	63,19	43,50	1,01	30,77	11,81	15,52	10,05	16,05	14,81
dochádzka za prácou mimo okres	6982	36,81	25,34	0,76	15,47	18,18	14,51	16,96	18,54	15,57
dochádzka za prácou spolu	18966	100,00	68,84	0,91	24,63	14,36	15,11	12,82	17,05	15,12
dochádzka do škôl z okresu	3105	36,17	11,27							
dochádzka do škôl mimo okres	5479	63,83	19,89							
dochádzka do škôl spolu	8584	100,00	31,16							
dochádzka spolu	27550	24,39	100,00							
počet obyvateľov mesta	85400	75,61	-							
denne prítomné obyv.	112950	100,00	-							

tabuľka 9 Postavenie regiónov dochádzky v rámci dennej dochádzky do centier osídlenia

	región dochádzky				celkovo	
	obce		dochádzajúci EAO		počet obcí	počet dochádz. EAO
	počet	%	počet	%		
BA	190	18,1	40563	61,8	1049	65634
KE	160	32,7	17736	78,8	490	22520
BB	100	42,9	8288	85,9	233	9644
NR	137	44,6	13937	91,1	307	15306
PO	180	69,0	12388	91,4	261	13554
TN	77	61,6	12191	95,1	125	12820
TT	91	45,3	10656	90,3	201	11806
ZA	117	48,8	17990	94,9	240	18966

IV. ZÁVER

Prípadová štúdia bola zameraná na zistenie denne prítomného obyvateľstva v centrách osídlenia, spracovaná pre krajské mestá Slovenska Bratislavu, Košice, Banskú Bystricu, Nitru, Prešov, Trenčín, Trnavu a Žilinu.

Analýzu sme uskutočnili cez výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2001, z časti Dochádzka a odchádzka do zamestnania, škôl a učenia.

Analýza ukázala, že podiel dochádzajúceho obyvateľstva na denne prítomnom obyvateľstve v centre osídlenia sa pohybuje v rozmedzí 13, 24% v Košiciach až po 24,39% v Žiline. Väčší význam ako vyjadrenie podielu má absolútne vyjadrenie počtu dochádzajúcich, kde jednoznačne dominuje Bratislava s 94710 dochádzajúcimi obyvateľmi. Druhý najväčší počet sme identifikovali v Košiciach (36043 ob.), ktoré sa po zmene hodnotenia z relatívnych údajov na absolútne dostali z posledného miesta na druhé. Nasleduje Žilina z 27550 a Nitra z 25893 dochádzajúcimi obyvateľmi. Najmenej obyvateľov dochádza do Trenčína (17310) a Banskej Bystrice (17261).

Podobná situácia je aj v dochádzke do zamestnania, prvá Bratislava (65 634) dosahuje takmer trojnásobok v poradí druhých Košíc (22520). Nasleduje opäť Žilina (18966) a Nitra (15306). Na konci poradia je Trenčín (12820) a Trnava (11806).

V prípade dochádzky za vzdelaním je situácia odlišná, keď po prvej Bratislave (29076) a druhých Košiciach (13523) nasleduje tretia Nitra (10587), ktorá ako posledná prekročila hranicu 10000 dochádzajúcich. Najnižšiu dochádzku do škôl dosahuje Trenčín, iba 4490 osôb.

Rôzny je priestorový dosah dochádzky do jednotlivých krajských miest. To je vidieť najmä na mapách 1 až 8, taktiež na počte obcí z ktorých sa uskutočňuje dochádzka, keď v prípade prvej Bratislavy je to 1049 obcí a v prípade posledného Trenčína iba 125 obcí. Trenčín ako jediné mesto nedosahuje počtom minimálne 200 obcí.

Veľké rozdiely sú aj v rozptyle týchto obcí v rámci územia Slovenska, kým Bratislava má zastúpené obce zo všetkých okresov Slovenska, ostatné krajské mestá, vrátane Košíc, nepokrývajú všetky okresy. Jednoznačne platí, že z narastajúcou vzdialenosťou výrazne klesá početnosť skupín dochádzajúcich osôb. Zaujímavá situácia je v prípade Košíc, keď do tohto mesta nedochádzajú obyvatelia okresov ležiacich na juhozápadnej hranici Slovenska. Pomerne rovnomerné zastúpenie z takmer celého územia SR majú Nitra, Trnava a Banská Bystrica, u Žiliny pozorujeme presne ten istý jav ako v prípade Košíc, keď takisto z okresov juhozápadného Slovenska nevidujeme dochádzku do tohto krajského mesta. Najmenší dosah majú mestá Trenčín, do ktorého nedochádzajú obyvatelia z takmer celého východného a juhu stredného Slovenska a Prešov, kde sa dochádzka sústreďuje iba na východné a časť stredného Slovenska.

Dokladom rôznej intenzity dochádzky je aj nutnosť použitia rôznych kritérií na vymedzenie spádových regiónov Bratislavy a Košíc a ostatných krajských miest.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Anděl, J.: Sociogeografická regionalizace, UJEP Ústí nad Labem, 1996, ISBN 80-7044-112-7
- Bašovský, O., Mládek, J.: Geografia obyvateľstva a sídiel, UK Bratislava, 1985
- Belajová, A. Fáziková, M.: Regionálna ekonomika, SPU Nitra, 2004, ISBN 80-8069-344-7
- Buček, M. a kol.: Priestorová ekonomika, EU Bratislava, 1992, ISBN 80-225-0406-8
- Hamalová, M. a kol.: Priestorová ekonomika, Ekonóm Bratislava, 1996, ISBN 80-225-0750-4
- Ivaničková, A.: Regionalizácia a priestorová organizácia regionálneho rozvoja, Ekonóm Bratislava, 1998, ISBN 80-225-0937-X
- Maier, G., Tödtling, F.: Regionálna a urbanistická ekonomika, Elita Bratislava, 1998, ISBN 80-8044-049-2

PRÍLOHY